

U dvanaestom poglavlju „The emergence of Romani organizations“ (str. 113–124) autor opisuje povijesni razvoj romskih organizacija. Tako navodi primjere kada su Romi nastojali organizirano djelovati od kraja XV. st. – ističući romska okupljanja („konferencije“) od kraja XIX. st., romske aktivne organizacije u Poljskoj, Jugoslaviji, Sovjetskom Savezu i Rumunjskoj u međuratnom razdoblju, poslijeratnom organiziranju prvog kongresa Roma u Londonu 1971. gdje su usvojeni naziv Romi za narod te zastava i grb. U trinaestom poglavlju (str. 124–138) donosi kraći biografski leksikon istaknutih Roma gdje navodi, između ostalih, Charlja Chaplina, Michaela Caina i Ritu Hayworth kao slavne Rome.

U posljednjem poglavlju „Mari Čhib: Our language“ (str. 139–149) donosi kraću analizu romskog jezika koji smatra vrlo značajnim u oblikovanju romskog identiteta. U dodatku djela Hancock objavljuje kraći prikaz romske gramatike (str. 150–160), nakon čega slijedi prilog vezan za preporučenu romološku literaturu (str. 160–165).

Nedostatak znanstvenih istraživanja o Romima unutar hrvatske znanosti može se i mora nadomjestiti djelima međunarodnih znanosti. Stoga se Hancockovo djelo može smatrati vrijednim prilogom u razumijevanju povijesti, kulture i običaja Roma. Ono je ponajprije namijenjeno kao početni korak u svakom znanstvenom i drugom romološkom istraživanju.

Danijel Vojak

Lidija Nikočević: *Zvončari i njihovi odjeci*

Novi Vinodolski – Zagreb – Pazin: Naklada Kvarner – Institut za etnologiju i folkloristiku – Etnografski muzej Istre/Museo etnografico dell’Istria, 2014., 377 str.

Knjiga o *Zvončarima i njihovim odjecima* Lidije Nikočević je etnološka analiza višestrukih konteksta suvremenih pokladnih običaja Kastavštine.

Autorica Lidija Nikočević je ovom knjigom istražila i objasnila fenomenologiju zvončara odnosno običaj nošenja zvona (ili kako to krajnje jednostavno i razumljivo naziva, običaj “kada muškarci na sebe stave ovčju kožu i zvona“). Riječ je o običaju kao svojevrsnoj areni za izražavanje društvenih i političkih odnosa, nadmetanja, kao i činjenice da je u istraživanju ove pokladne prakse, prepune binarnih opozicija, odlučila pristupiti iz vizure konflikta. To znači da je objasnila običaj koji je godinama predmet interesa znanosti, ponajprije etnologije, antropologije i folkloristike, ali i šire javnosti. Naime, svojom

višestrukom ekskluzivnošću običaj je prepoznat i potvrđen kao nematerijalno kulturno dobro i to ne samo na nacionalnoj, nego i na svjetskoj razini, što potvrđuje činjenica da je uvršten na UNESCO-vu reprezentativnu listu nematerijalne baštine čovječanstva. Nadalje, kao etnologinja autorica je pratila ovaj običaj ophoda još od 1983. godine (kao „mala s rucakom“) te od tada pa do danas potječe njezina originalna građa i dokumentacija koja joj je poslužila za znanstvenu analizu i interpretaciju. Stoga nas čitatelje kompetentno upućuje na heterogenost zvončarskih grupa i njihovih međusobnih odnosa te odnosa s lokalnom zajednicom. Teme koje su joj se tijekom istraživanja nametnule i koje je istražila su: značenje običaja, transformacija, kontekstualnost (karnevalska i turistička), interakcija s drugima i simboličke granice, reprezentativnost, re/tradicionalizacija i dr.

U knjizi je autorica opisala prihvaćenost sebe kao istraživačice na terenu, vlastiti emotivni odnos spram običaja, dileme i propitivanje istraživačke pozicije i dr. Detaljno je obrazložila svoj metodološki postupak, od intervjuiranja (formalnih i neformalnih), tj. skupljanja iskaza kazivača, aktivnim slušanjem, opažanjem i sudjelovanjem do odabira njoj relevantne literature i izvora (npr. objavljeni tekstovi, filmovi, fotografska i video građa, rukopisi). Svoju metodu smatra i naziva interaktivnom, kreativnom, selektivnom i interpretativnom.

Detaljno su opisani i izvori: prije svega vlastito terensko istraživanje, filmovi (npr. barda hrvatske etnologije Milovana Gavazzija i etnologinje Beate Gotthardi-Pavlovsky), rukopisna i objavljena građa i dr. U posebnom je potpoglavlju prikazala relevantnu literaturu o pokladama u Hrvatskoj, gdje se posebno ističu radovi suradnika Instituta za etnologiju i folkloristiku u Zagrebu. Objašnjena su i teorijska polazišta.

Izradila je i tipologiju. Kao osnovni kriterij za tipologiju zvončarskih grupa autorici su bili izgled zvončara i ophoda te donekle geografska lociranost. Zbog toga je ponajprije riječ o tipovima zvončarskih skupina i njihovoj opremi (zvona, maske, oglavlja, ovčja koža, *balta* i odjeća zvončara). Potom su opisane zvončarske grupe i njihovi ophodi (Rukavački, Zvonejski i Brežanski zvončari, Mučićevi zvončari, zvončari Vlahov Breg i Korensko, Frlanski zvončari, Brgujski, Leprinački, Žejanski i Mučki zvončari, Lipajski, Halubajski, Zametski zvončari, Grobnički Dondolaši, Kukuljanski zvončari). Opisani su također probni ophodi i nove rute te nekadašnje grupe zvončara. Tipologijom grupa i njihove opreme autorica je došla do novih spoznaja, primjerice onih o strukturiranju hijerarhije među grupama, o društvenoj dinamici pojedinih mjesta, o osjećaju zajedništva i egalitarnosti muškoga društva te napokon i o zabavi i opuštanju, putem kojih se mogu prepoznati društvene mreže unutar prostora u kojima se ophodi odvijaju.

Dio knjige bavi se tjelesnošću i značenjskoga ga je karaktera. Radi svrsishodnije analize, govori o *krvi, dobi, rodu i spolu*, unutar čega problematizira narav, krv, srodstvo, snagu, stil, disciplinu, ushit, rivalstvo, žestinu, spolnost, mušku i žensku perspektivu, inverziju spolova, muške i ženske zajedničke prostore te konzumaciji pića i hrane. Tu autorica elaborira značenja i poruke samoga običaja nošenja zvona, govori o srodstvenim vezama kao simboličkim poveznicama među pripadnicima zajednice te sučeljava individualno i kolektivno u cijelome događanju. U ovom poglavlju, autorica analizira protkanost zvončarskoga identiteta s nekim drugim profesionalnim ili sličnim karakteristikama. Radi se o analogiji s vojnim ustrojem i sportskim timovima slične simboličke povezanosti s „idejom spacijalno-temporalne organizacije“. Nadalje, upozorava na afektivnost kao bitnu konstitutivnu odrednicu običaja zvončara jer govori i o emocijama i zajedništvu (prijateljstvu) muškaraca, o konstrukciji muškoga rodnog identiteta te ženskoj perspektivi utkanoj u običaj. Odgovara na pitanje kako se usklađuju dvije, naoko suprotne tendencije: „patrijarhalnost i nedodirljivost muškog svijeta prema osvještenijem i samopouzdanijem ponašanju žena“.

Vrijeme pak promatra kao značajnu kategoriju s obzirom na razlikovanje starih i mladih zvončara, jer ono, prema autoričinom mišljenju, s jedne strane služi za uspostavu hijerarhije među zvončarskim grupama, a s druge kao poveznica između njihovih suvremenih identiteta i kolektivnih predodžbi koje se temelje na lokalnom shvaćanju povijesti. Upravo u toj točki rađaju se polemike, nesporazumi i sukobi. No vrijeme ima širu ulogu, što se vidi u slučajevima nastojanja produženja pusnoga vremena. Autorica je utvrdila da je riječ o nekoj vrsti surogata u slučajevima mjesta u kojima ili više nema zvončara (a bilo ih je) ili ih nikada nije ni bilo. Tada zvončari na sebe preuzimaju društvenu ulogu i izvan poklada, okupljanjem u privremena sportska društva ili organiziranjem drugih društvenih događanja, ovisno o mogućnostima i afinitetima sredine.

Nadalje slijedi analiza teritorija kao direktan pristup zvončarskim praksama kroz kategoriju prostora. Naglasak je na rivalstvu, konkurentnim odnosima i konfliktu, iz čega se, međutim, rađa „mentalno *mapiranje* Kastavštine“ i susjednih krajeva. Iz toga proizlazi strukturiranje odnosa prema zavičaju, okolnim urbanim prostorima, doseljenicima i širem globalnom društvu. Radi se zapravo o odnosu (i sučeljavanju) različitih identiteta, čime se jačaju osjećaji zajedništva i pripadanja. I još više od toga: autorica tvrdi da zvončari markiraju i simboliziraju lokalni kulturni identitet, često čuvajući zamišljeni prostor lokalnosti i autohtonosti. Postaju elitni predstavnici zavičajne kulture, a retradicionalizacijom pokladne prakse „prizivaju viđenje zvončara u kontekstu kulturne baštine“.

Autorica analizira organizaciju, tj. na koji način administrativni aparat (zakonska regulativa) prisiljava/obvezuje i one grupe koje nisu udružene u

formalne udruge da se ipak udruže, jer samo tako mogu ostvariti financijsku potporu za svoje programe: do koje mjere ova prisila/obveza utječe na pojedine grupe; rađa li to konflikte ili barem neke dileme. Naime, udruge podrazumijevaju stvaranje simboličkoga inventara (amblemi, statut i sl.), ali i više od toga – nove oblike angažmana, druženja i društvenosti.

Napokon, ka globalnome kontekstu, autorica sažimlje svoja iskustva i spoznaje i otvara pogled prema suvremenom globalnom planu u kojem su se našle pokladne prakse Kastavštine. Zvončare je smjestila u diskurs „recentne očaranosti iskonskim i mističnim te interesom za ‘izvorno’, ‘nesputano’, ‘autentično’, prirodno i ekološko“; u široki raspon od nostalgije do idejnih sklopova pokreta *new age*; u baštinski kontekst, s obzirom na spomenutu činjenicu da su zvončari prepoznati kao nematerijalno dobro na svjetskoj razini (Reprezentativna lista UNESCO-a). Autorica kompetentno tvrdi da u cijelome tom kompleksu prepoznaje brojne fenomene, od retradicionalizacije i „izuma“ tradicije do globaliziranja tradicije. Pritom, uočava utjecaj medija na brojna događanja, i konačno, utjecaj turističkih sadržaja i projekata organiziranih karnevala, čime se dakako dotiče i problematike prikazivanja običaja na sceni.

Zaključno, autorica iznosi spoznaje proizašle iz istraživanja. Prvo, to je prostorna poveznica običaja (pojava) na širem prostoru jugoistočne i srednje Europe, a vremenski, poveznica s istim ili sličnim praksama starim i više tisućljeća. Nadalje, tu su znanstveno utemeljene tvrdnje o običajima prijelaza, reguliranju društvenih odnosa, društvene dinamike i solidarnosti u lokalnoj zajednici (kakva je u ovom slučaju Kastavština), o hijerarhiji i odnosima moći, o rodnim podjelama, o transformaciji običaja, konkurenciji, reprezentaciji, kontinuitetu i identitetu. Napokon, iznosi spoznaje i o vrednovanju zvončarskih praksi u kontekstu baštine.

Autorica je potvrdila izvanrednu teorijsku informiranost, jednako tako dobre sposobnosti terenskoga rada te je slijedom toga uspješno oblikovala vlastiti teorijsko-terminološki i metodološki okvir u istraživanju. Knjiga ima jasno i precizno razrađenu koncepciju iz koje je vidljiva ozbiljnost u pristupu istraživanja, precizno je objašnjena namjera istraživanja, ciljevi, analitički postupak te interpretacija istraživane teme u širem kontekstu.

Doprinos je ove knjige u tome što autorica u istraživanju današnjega stanja nije zanemarila povijesni kontekst. To joj je omogućilo da osvijetli i užu problematiku navedene teme, ali i pitanja tradicijske kulture kao dijela hrvatske kulturne baštine. Naime, u svijetu se intenziviraju trendovi inkorporiranja tradicijske u suvremenu kulturu kako bi bila iskoristiva u ekonomiji, npr. u turizmu ili pak u kreiranju kulturnih politika. Uz navedeno, ova knjiga pridonosi angažmanu naše profesije – etnologije i kulturne antropologije te folkloristike u

razumijevanju aktualnih pitanja hrvatske i svjetske kulturne politike, među kojima su i akcije koje predvodi UNESCO na području zaštite i afirmacije nematerijalne kulturne baštine čovječanstva.

Jadranka Grbić

Ivona Orlić: *Istra kroz tri generacije.*

Između svakodnevne konstrukcije identiteta i turističkog proizvoda

Pazin: Etnografski muzej Istre, 2013., 235 str.

U trenutku kad su stavovi o primijenjenoj etnologiji mnogo izdiferenciraniji nego što su možda ikad bili u etnološkoj i kulturnoantropološkoj znanstvenoj i stručnoj zajednici, u trenutku u kojemu se identitet kao predmet etnološkog i kulturnoantropološkog istraživanja pomalo i namjerno zapostavlja ili se pak preispituje ponajprije kroz prizmu kulture kao predmeta istraživanja, pojavljuje se znanstvena studija čija znanstvena relevantnost i snaga počivaju upravo na prethodno spomenutom – konstrukciji identiteta i primijenjenoj etnologiji. Knjiga Ivone Orlić skraćena je verzija autoričine disertacije u kojoj se problematizira turizam s kulturnoantropološkog polazišta, a iz pozicije insajdera. Naime, ova studija motivirana je osobnim iskustvom autorice – etnologinje, kustosice, pedagoginje, turističke djelatnice, žiteljice Istre. Upravo netom spomenute identifikacije Ivona Orlić vješto koristi u analizi promjena koje su zahvatile Istru rapidnim razvojem turizma. Okosnica autoričina istraživanja bitno je propitivanje načina kako se turizam oslanja na regionalni istarski identitet, odnosno kako i u kojoj mjeri se svakodnevica triju generacija u nekoliko obitelji koje istražuje, koristi i promovira u turističke svrhe. Razine svakodnevnog života koje Orlić analizira i istražuje su: stanovanje, odgojne obiteljske vrijednosti, jezik (lokalni govori), glazba i ples te prehrana.

Knjiga se sastoji od četiri velike cjeline. Početna cjelina autorici služi da čitatelja upozna sa strukturom knjige i motivima za istraživanje ove teme koja joj je doista obilježila život ispreplivajući međusobno njezin privatni i profesionalni aspekt. U drugom dijelu knjige autorica detaljno definira i objašnjava ključne pojmove analize, odnosno rada: identitet i turizam. Kratko navodi dominantne teorije o identitetu te problematizira identitet interpretiran kroz tradiciju, povijest i promjenu u kontekstu istarske regionalne pripadnosti. Vrlo jasno izražava osobna stajališta vezana uz oblikovanje i razvoj istarskog etničkog i regionalnog identiteta s obzirom na političku situaciju i promjene, potkrjepljujući izneseno mnoštvom isječaka iz medija te zapažanjima s vlastitog terenskog istraživanja.